

SERIA DESVOLTĂRII PARTIDULUI LIBERAL

Din opera lui A. D. Xenopol, am ales *Istoria partidelor politice* iar pentru că articolele și studiile reunite în acest volum analizează diferite aspecte ale liberalismului românesc, am reprodus în rândurile de mai jos secțiunea dedicată originii partidului liberal și primelor forme de manifestare politică a reprezentanților acestuia. În transcrierea noastră realizată am corectat tacit ortografia folosită de istoric.

* *
*

Este greu de determinat originile partidului liberal, pentru că ele se îmbină cu înjghebarea partidului național nedeosebit încă în cele două ramuri ale sale de mai târziu; dar sămânța ideilor despărțitoare ale acestor două ramuri sunt aruncate chiar de primele manifestări ale ideilor naționale, deoarece pe baza acestora se va dezvolta partidul liberal, pe când cel conservator va bate în retragere înaintea lor, îndată ce va vedea că ele lovesc în interesele sale de clasă.

Pentru a ne ține strâns numai de ideile egalitare, ele se manifestă în același timp pe mai multe căi, îndrumate toate de marea îmboldire venită din Franța.

Pe la 1805 se temeau boierii din Moldova de o împotrivire a țăranilor la lucrarea boierescului și cu acest prilej boierul cu idei egalitare, Vasile Mălinescu, propune Mitropolitului Veniamin împrumutarea țăranilor.

Revoluția mai de seamă condusă de Tudor Vladimirescu tindea și ea, fără un plan hotărât, la scoaterea țăranilor din iadul în care erau frământați. Dar acea revoluție este înăbușită odată cu a Grecilor, și singurul folos pe care Țările Române îl traseră din ea nu se întoarce către acei ce o îndrumaseră, ci către boierii care se slujiră de dânsa pentru a aduce Domniile românești iarăși în mâinile clasei lor. Ideile egalitare nu dobândiră deci nici un îndemn din mișcarea violentă din Muntenia. Aceste idei trebuiau să-și facă drumul pe altă parte decât pe aceea a revendicărilor țărănești, și anume prin o pornire a boierilor contra boierilor, adică a celor mici contra celor mari. Sub îmboldul ideilor pripășite din Franța în mințile încă înapoiate ale clasei boierești din Moldova, vedem deodată apărând încă în anul 1804 un pamflet care cerea egalizarea tuturor boierilor în împărțirea lor la conducerea țărilor, sub amenințarea repetării scenelor sângeroase din Revoluția franceză.

Optsprezece ani mai târziu, aceste idei înfrățindu-se și cuprinzând mințile tuturor boierilor mai mici și ale câtorva boieri mari, aceștia cer de la Ioan Sandu Sturdza, Voevodul național numit de Turci, după stingerea revoluției grecești, și care Domnitor era tocmai din partida “novatorilor”, ca el să consfințească niște “Ponturi”, în care se cerea deplina egalizare a boierilor mici cu cei mari în conducerea daraverilor publice.

În Muntenia nu vedem apărând o asemenea mișcare, ci ideile egalitare sunt răspândite mai mult pe cale individuală, de o parte prin scrierea Golescului, de alta prin propovăduirea lor din viu grai de către cei patru bursieri reîntorși în Muntenia din Piza și Paris pe la 1825-1828: Eufrosim Poteca, Constantin Moroiu, Simion Marcovici și Petru Poenaru.

Tot la așa rezultat duce și reorganizarea liceului Sf. Sava de către profesorul I. A. Vaillant.

Dacă însă în Muntenia, ideile egalitare nu se înmănuncheaseră ca în Moldova în un partid politic, Domnitorul Bibescu realizează până la un punct aici cele ce boierii ceruseră lui Sturdza prin Constituția din 1822. Anume Bibescu ia măsura ca boierii ce locuiau în capitală să nu mai poată fi aleși ca deputați în ținuturi, dând astfel și celor mici puțința a-și pune candidaturile pe acolo. Tot către egalizarea condiției oamenilor tinde măsura lui Bibescu de a emancipa pe țiganii statului și ai mănăstirilor.

Pentru a reveni la Moldova – către același timp, sub domnia lui Mihail Sturdza, întâlnim o reînviere a mișcării boierilor mici sprijiniți și de câteva nume mari care voiau să prefacă iarăși Constituția țării; de astă dată însă nu în unire cu Domnitorul ca pe timpul celuiilalt Sturdza, ci plănuiind o sângeroasă răzvrătire. Conjurația comisului Leonte Radu este însă descoperită și înăbușită în fașă. În proiectul de obləduire a țării Moldovei închipuit de minteosul comis, ce mergea însă mai departe cu ideile egalitare de cum ajunseseră tovarășii lui de gândire din 1822; anume primirea în tribunalele și isprăvnicile țării și a unor “comisari” luați dintre răzeși și dintre țărani, cea întâi propunere de introducere a elementului de jos în conducerea țării, păstrată până atunci numai clasei boierești. Tot pe atunci Rușii cer lui Mihail Sturdza strămutarea la Berlin a câtorva studenți Moldoveni ce se duseseră la Paris, în focarul ideilor răsturnătoare, și această cerere este mai apoi repetată de Rusia cu prilejul ducerii însuși a fiilor Principelui Sturdza, Dimitrie și Grigore, și a lui Mihail Kogălniceanu. Mihail Sturdza se mai plânge lui Titoff asupra emisarilor turburători care ar veni din Muntenia și Moldova, între alții I. Văcărescu, acel care protestase contra prezidării comisiei Regulamentului Organic de către Mințiaki. Tot așa arată M. Sturdza îndoilele lui, dacă școlile primare deschise în Muntenia în 1838 nu ar putea deveni un izvor de idei pierzătoare pentru populația câmpului. M. Sturdza promite rușilor ca își va îndrepta toată privigherea asupra acelora care vin din străinătate cu idei primejdioase și el oprește intrarea în Moldova a scrierii lui Felix Colson, *Précis des droits des Moldo-Valaques*.

O lovitură mai directă și mai puternică este dată clasei privilegiaților și deci partidului conservator de către Mihail Kogălniceanu care, întors din Berlin și fiind favoritul Domnitorului, este numit de el profesor de istoria Românilor în Academia Mihaileană unde, în lecția lui introductivă, el lovește fără cruțare în despoitorii țării lui, Austria și Rusia, precum și în “aristocrația cea neștiutoare care ține în înlănțuire un popor de mai bine de două milioane de suflete”. Kogălniceanu este bine înțeles destituit din catedra creată care și ea este desființată. Elevul Academiei N. Ionescu, recitând prea cu înfocare versurile lui Asaki care încep cu apostrofa: “nobili plini de îngâmfare” în care răsună iarăși cu putere struna țărănească, este oprit de M. Sturdza a urma mai departe cu declamarea. Ideile liberale și egalitare încuibându-se mai ales în clasele superioare ale școlilor din Iași și București, aceste clase sunt suprimate.

Revoluția din 1848 din Muntenia aduce la lumină pe lângă prima întruchipare a ideilor liberale și egalitare, și pe aceea ce părea a fi nedezlipit legată de ele, dar care rămăsese de mai multe ori uitată, anume îmbunătățirea clasei țăranilor, și anume prin măsura cea radicală a împrumutării. Această măsură apăruse chiar la zorii cugetării

liberale în Țările Române, cu Vasile Mălinescu în anul 1805; dar ea fusese cu totul uitată în constituția moldovenească din 1822 și în repetarea aceleiași încercări în 1839; iar în Muntenia nu mai fusese reînnoită de la Constantin Radovici din Golești. Această idee este însă susținută în Muntenia mai ales de marii boieri liberali, ca Goleștii, Grădiștenii, Câmpinenii, Crețuleștii, Filipeștii, precum și de mai mulți boieri mici, precum frații Brătianu, Magheru, Ipătescu, Pleșoianu cum și de o pleiadă întregă de oameni culti ridicați din sânul poporului, ca Heliade, Tell, Serurie. Toți acești conducători ai mișcării de regenerare caută să deștepte mai ales pe țărani spre conștiința de sine, spre prețuirea ideilor de libertate și egalitate, și ei ajung după strașnice eforturi a lumina puțin mintea norodului, și lucru îndestul de afară din cale, a-l porni chiar în contra fraților săi într-un Hristos, pravoslavnicii Ruși, despre care izbutiră a-l convinge că erau începătorii apăsării lui prin legiuirea Regulamentului Organic. Partidul liberal autorul revoluției vroia însă să rămână liberal nu numai în realizarea dorințelor lui, ci și în mijloacele pe care le întrebuița spre a-și ajunge ținta să convingă anume pe boieri prin argumente, prin dezbaterile intereselor comune împreună cu țărani, ca să-i hotărască a primi împrumutul, și de aceea institui el acea comisie a proprietății, ce pentru oameni cu privirea sănătoasă a lucrurilor reale trebuia să fie osândită chiar de la început, și care comisie de aceea nu ieși la nici un capăt; atâta doar numai izbutiră dezbaterile din sânul ei, ca să pună într-o lumină și mai vie încă antagonismul cel neîmpăcat dintre țărani și boieri îndeobște, și deci între partidul conservator și acel liberal în grava chestie care le despărțise pe amândouă chiar de la a lor obârșie, chestia proprietății.

Revoluția din 1848 fiind însă zdrobită, ideile liberale trebuia să așteptă din nou, cu toate că rușii nu mai strângeau acum frânele atât de tare, de frică ca să nu provoace tulburări noi. Ideile liberale, însă, dacă fuseseră sugrumate în Principate, înviară cu atât mai puternic peste hotare, mai ales în Parisul cel generos, unde ele se înfrățiră cu acele ce tindeau la regenerarea națională a românilor și la contopirea mai ales a acelor două Principate într-un singur corp.

Tratatul și Convenția de la Paris din 1856 și 1858 puseră acestei idei ca temelie reorganizării vieții poporului român și dădură deci partidului liberal, dacă nu sprijinul Europei întregi, cel puțin al majorității hotărâtoare, inspirate și stăpânite de puternica Franță. Convenția de la Paris, deși nu recunoscuse toate dorințele rostite de Divanurile ad-hoc, totuși impuse Țărilor Române două prefaceri ale așezămintelor lor care erau tocmai acele pe care partidul liberal le apăsase în 1848 și anume: guvernul constituțional cu coborârea tuturor privilegiilor de clase și îmbunătățirea stării populației rurale. Dacă prin înăbușirea revoluției din 1848 partidul conservator ieșise învingător, urmările războiului Crimeii răsturnase situația, dând izbânda partidului liberal.

Această izbândă se mări însă atunci când, din urnele alegerii Domnitorilor din 1859, ieși un singur nume, acel al colonelului Alexandru Cuza, bărbat cu vederi liberale care era menit să prezideze el, "om nou", la aplicarea "ideilor noi".

Puțin timp însă după a lui întronare și, mai ales, după realizarea unirii, liberalii văzură că Domnitorul nu era hotărât a intra cu totul în apele lor și că el voia să aplice ideile liberale în felul cum le înțelegea el, și care nu era acela al partidului liberal constituit și organizat în 1848. Din această deosebire de păreri se face o ruptură între partidul liberal și Domnul care era cu toate acestea reprezentantul ideilor acestui partid, ruptură ce se dădu pe față, mai ales cu prilejul chemării la putere a partidului liberal, urmat după puține zile de o răsunătoare respingere a lui de la cârma statului.

Cuza Vodă care înfăptuise două mari izbânzi politice, unirea și secularizarea, voia să conducă soarta României tot mai mult după cugetul lui, ceea ce partidul liberal, îndoctrinat mai ales de teoriile liberale pe atunci în curs, nu putea îngădui, și care își găsiră rostirea în cuvântarea lui Brătianu din 1863.

În timpul Domniei lui Cuza Vodă trebuie făcută deci o deosebire între ideile liberale reprezentate de Domnitor și acele apărute de partidul liberal. Pe când Cuza Vodă se interesa mai mult de egalitate și, între ideile din această sferă în întâiul loc, de îmbunătățirea claselor de jos, partidul liberal se făcea apărătorul *libertăților formale* (presă, drept de întruniri, neamestecul Domnitorului în ocârmuirea țării și altele de același fel), și fiindcă Cuza Vodă nu înțelegea deloc să conducă astfel țara, el care realizase până atunci atâtea reforme însemnate tocmai prin intervenirea lui personală, – partidul liberal se îndepărta atâta de fostul său ideal, încât nu numai că se uni cu conservatorii pentru a lui răsturnare, dar ceea ce era mai grav, jertfi conservatorilor, pentru a putea merge alături de ei, chiar idealul cel mai scump al vieții lui, sprijinirea claselor de jos, pentru care acest partid, în 1848, pusese în cumpănă chiar existența patriei române.

Se înțelege că lovitura de stat, făcând pe Domnitor să înainteze încă mai departe pe calea puterii personale, a înăsprit și mai mult relațiile între el și partidul liberal care nu s-a mai uitat nici la legea rurală din 1848, nici la legea electorală care pusese pe adevărata lui temelie voința națiunii, sistemul constituțional, și mergând mai departe mână în mână cu conservatorii, puseră capăt Domniei omului ce reprezentase cele mai însemnate din ideile lor.

Deși liberalii puseseră umărul la răsturnarea lui Cuza Vodă, totuși, tot ei se folosiră de lovitura de stat deoarece Constituția din 1866, atât de conformă cu ideile din 1848, făcuse să aducă la îndeplinire mai ales prin potrivnicii lui – conservatorii – idealul politic al partidului liberal.